

Bekker Zsuzsa (szerk.): A magyar közgazdasági gondolkodás (a közgazdasági irodalom kezdeteitől a II. világháborúig)

Gazdaságelméleti olvasmányok 2.

Aula Kiadó, Budapest, 2002, 856 oldal

A terjedelmében is tiszteletet parancsoló, a magyar közgazdasági gondolkodás II. világháborúig ívelő fejlődését bemutató színvonalas, nagyszabású munka a Gazdaságelméleti olvasmányok sorozat 2. köteteként látott napvilágot. Ez a tény nemcsak egyszerű időrendiséget jelent, hanem a két kötet szakmai, logikai kapcsolatát is jelzi. Ez indokolja, hogy röviden áttekintsük a sorozat első kötetének felépítését, gondolatosságát is.

A „Gazdaságelméleti olvasmányok” sorozat a szintén *Bekker Zsuzsa* szerkesztésében és ugyancsak az Aula Kiadó gondozásában 2000-ben megjelent Alapművek, alapirányzatok című munkával indult. Ebben megismerkedhetünk az ókori görög filozófusok, a középkori egyházatyák gazdasági tárgyú eszmefuttatásaival, a merkantilisták, fiziokraták nézeteivel, ezeket követően a klasszikus iskola közgazdasági rendszerével. A marginalista, majd a keynesi forradalom mibenlétének ismertetését követően a szerzők áttekintik a monetaristák fontosabb tételeit, végül egy tekintélyes, a közgazdaságtan módszertanával foglalkozó fejezettel zárják a közgazdasági eszme fejlődéstörténetét bemutató művüket.

A szerzők¹ mindkét kötet esetében diszkréten háttérben maradtak. Nem elemző, összehasonlító elmélettörténet-könyveket kívántak írni, hanem – mint a címekben is jelezték – a közgazdasági gondolkodás vonulatát akarták közelebb hozni az érdeklődőkhöz. Ez a törekvésük fejeződik ki abban, hogy az egyes irányzatokat csak rövid (10-20 oldal terjedelmű) – korrajzokat is magukba foglaló – bevezető tanulmányokban mutatják be, majd ezt követően olvashatjuk az autentikus, eredeti megfogalmazásokat az eszmetörténeti áramlatok legtekintélyesebb képviselőitől, meghatározó egyéniségeitől. Az utóbbiak rövid életrajzának bemutatása mellett a szerzők értékes bibliográfiai adatokat is közreadnak.

A sorozat hatalmas ismeretanyagot közlő, tárgyilagos első kötete szerves előzménye a magyar közgazdasági gondolkodást bemutató másodiknak. Ezt a szerzők formálisan nem emelik ki, de a mindkét kötetet tanulmányozó olvasó számára a kapcsolat nyilvánvaló.

A Gazdaságelméleti olvasmányok 2. kötete a magyar közgazdaságtan alapjainak lelakásától elemzi a témakör magyar szellemétörténetét. Az első gondolkodók a hűbéri rendszer társadalmi csoportjainak szerepét tükröző hagyományos értékrendet bírálták, élesen szembeállítva azok funkcióival a polgáriásodást képviselő rétegeknek a kialakuló új munkamegosztásban betöltött progresszív szerepét. *Apáczai Csere János* (1653-ban) az árutermelő ember viselkedésének jellegzetességeit taglalta, röviden érintette ezen

¹ A kötet szerkesztője – Bekker Zsuzsa – mellett Balogh Ákos, Harmat Zsigmond, Hetényi István, Hild Márta, Horváth László és Madarász Aladár írták az egyes szellemétörténeti korszakokat bemutató tanulmányokat. A szerzők mindegyike részt vett a közölt szemelvények válogatásában és az életrajzok készítésében, mely utóbbi tevékenységekhez még érdemben hozzájárult: Frenkel Gergely, Ivicz Mihály, Kovács György, Mellár Tamás, Nyitrai Ferencné, Schlett András és Varga János.

belül a bér munka, a nyereség, a bérlet kérdését is. *Felvinczi György* 1693-as tanulmányának olvasása során – „Az tisztés és nemes kalmaroknak avagy arus embereknek illendő ditsireti”-ről (59–63. o.)² – merkantilista hatást vehetünk észre. Majd egy évszázaddal később *Tessedik Sámuel* nézetei már határozottan fiziokrata alapon fogalmazódtak meg, miszerint a parasztokat tekinti „a leghasznosabb emberi rendnek” (73. o.). *Berzeviczy Gergely* 1797-ben a társadalom három osztályának – termelő, átalakító, forgató – szerepét elemezte, és ezzel már túllépett a fiziokrata felfogáson. Ezek a közgazdasági gondolatok is hozzájárultak annak a társadalmi-politikai irányvonalnak a kifejlődéséhez-megerősödéséhez, amely végül a jobbágyfelszabadításhoz vezetett, azaz szerzőink a magyar történelmi fejlődés aktív, érdemi szereplői.

A magyar közgazdasági gondolkodók másik gyakran és alaposan elemzett, erős társadalmi-gazdasági hatással bíró témája a – főleg mezőgazdasági termékek iránt megnyilvánuló – kereslet kérdése. „Magyarországon több költőnek kell lennie, ez pedig a városbéli lakosoknak szaporodások által léssen meg” (77. o.) – vélelmezte *Tessedik* a belső kereslettel kapcsolatban. *Skerlecz Miklós* külső piacokra vonatkozó elemzése szerint „Alsó- és Felső-Ausztriával, Morvaországgal és Galicziával szemben aktív a kereskedelmi viszony; a török tartományokkal és a tengerparttal mindig passiv...” (83. o.).

A 19. század kiemelkedő gondolkodója, *Kautz Gyula* a kezdeti időszakot elemezve tárgyyszerűen és jogosan osztotta az érintett korszakot három periódusra, a szemelvények között is szereplő, úttörő jellegű elmélet-történeti művében.

A második fejezet a reformkor közgazdasági szakirodalmát mutatja be a „Védegyelet” alapszabályától a *Desseffy*; *Széchenyi*; *Kossuth* és *Wesselényi* között kibontakozott vitákon keresztül az emissziós monopóliummal felruházandó magyar bank alapszabály-tervezetéig.

Nevezett szerzők munkáiban a gazdaságpolitika olyan sarkalatos kérdéseiről olvashatunk érveléseket, mint a nemzetközi munkamegosztásba történő fokozottabb bekapcsolódás érdekében kiépítendő infrastruktúra (Fiume–Vukovár vasútvonal), a Dunai Konföderációban rejlő lehetőségek. A bemutatott szemelvényből kitűnik, hogy *Kossuth* pénzügymiszterként a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankot jegybanki funkciókkal ruházta fel, és a bank bocsátotta ki a Kossuth-bankókat, illetve állampapírokat hozott forgalomba.

A kötetben kiemelkedő szerepet kaptak a polgári-kapitalista fejlődés útjában álló akadályok elhárításának problémái. Az akadályok felszámolása szűken vett nemesi érdekeket, privilégiumokat sértett. Ezek egyike a jobbágyfelszabadítás ügye volt, mely mozgalomban *Kossuth* oroszlánrészt vállalt, s mint a *Batthyány*-kormány tagja annak megvalósításának is tevékenyen részt vett.

Széchenyi a mezőgazdasági és a gyáripari termelés hatékonyságának növelése érdekében érvelt a szélesebb hitellehetőségek megteremtése, s ennek feltételeként az ősiség eltörlése mellett. A bemutatott szemelvényekből meggyőződhetünk arról, hogy milyen módon képzelte el a nyereségorientált gazdasági egységek működését, miért tartotta elkerülhetetlennek a „Monopóliumok, czéhek, s egyéb illyes a 'köz szorgalmat és concurrentiát akadályozó intézetek” (270. o.) eltörlését.

A kiegyezéstől az I. világháborúig terjedő periódus bővelkedett kiemelkedő tudású és képzettségű gondolkodókban. A magyar közgazdasági irodalom felzárkózott az európai színvonalra, ugyanakkor ez a fejlődés egy speciális korban, a dualizmus viszonyai közepette valósult meg. Ez utóbbi feltétel olyan tanulmányokat inspirált, amelyek jelentősége inkább történelmi szempontból emelhető ki. A statisztika tudományában alkotó kiemelkedő egyéniségek teljesítményét érzékeltető szemelvények, illetve az aranyalapú pénzrendszerrel kapcsolatos publikációk a közgazdasági gondolkodás fontos mérföldköveit jelentik, még akkor is, ha a későbbi fejlődésben nem volt jelentős szerepük.

² Az ismertetésben szereplő oldalszámok a *Gazdaságelméleti olvasmányok* 2. kötetére vonatkoznak.

Az időszak pénzügyi kérdéseket kutató áramlatában kiemelkedő helyet foglalnak el *Lónyai Menyhért* írásai az első magyar állami költségvetés összeállításának elveiről és módszereiről, illetve a bankügyekről. Jelentős a kisugárzása *Földes Béla* munkásságának, azon belül is főleg kétkötetes Társadalmi gazdaságtanának. *Kautz Gyula* államadóssággal, illetve annak finanszírozási módozataival kapcsolatos fejtegetései több esetben ma is támpontot jelenthetnek a gazdaságpolitika irányítói számára. A tudomány európai színvonalú művelésére következtethetünk a *Kautz* nemzetgazdasági rendszeréből, illetve eszmetörténeti munkájából olvasható szemelvényekből, az általa alkalmazott módszerekből.

Az időszak szakirodalmi palettájának érdekes színfoltjai *Szabó Ervin* szocializmussal, marxizmussal foglalkozó tanulmányai, valamint a kartellek szerepét tárgyaló olvasmányok *Varga Jenő* tollából.

A negyedik rész a két világháború között alkotó magyar közgazdák munkásságába nyújt betekintést, mely korszak szellemi termékei szerzőiknek európai tekintélyt biztosítottak. *Heller Farkas*, *Navratil Ákos* *Abay (Neubauer) Gyula*, *Surányi-Unger Tivadar*, illetve munkatársaik viszonylag függetlenek maradtak az európai közgazdasági iskoláktól, azok dogmáitól, ezért azok ellenfeleinek érvelésével szemben is megőrizték nyitottságukat. Komplexebb szemléletük alapján, elméleti rendszerük szintetizáltabbá, argumentációjuk pedig sokoldalúbbá teljesebbé, mint az egymással vitában álló iskolák képviselői.

Írásaik azért is fontosak napjainkban, mert a rendszerváltásig munkásságuk nem jelent meg, nem tükröződött közgazdasági felsőoktatásunkban, műveiknek csak egy kis részét tudtuk megszerezni a nagyobb antikváriumokban. Tanulmányaik elméleti vonatkozásai mellett praktikus előnyök is segítik a gazdasági kérdések iránt érdeklődő olvasót. A két világháború között sok hasonló kérdés merült fel, mint napjainkban, melyekre a periódus alkotói olyan válaszokat fogalmaztak meg, amelyekre ma is fokozott figyelmet szentelhetnénk.

Heller Farkas eszmeifuttatását a totális verseny és a monopolképződmények dialektikus viszonyáról a globalizálódó világgazdaság korában érdemes újra átgondolni. Érdekes összefüggéseket olvashatunk a közgazdaságtan és a matematika viszonyáról *Navratil Ákos* tollából. Bepillantást nyerhetünk *Abay (Neubauer) Gyula* posztumusz művébe, az *Oeconomia Aeterna*-ba, *Balás Károly* népesedésre és munkapiacra irányuló elemzéseibe, *Takaróné Gáll Beatrix*nak az etika és a közgazdaságtan összefüggéseit tárgyaló dolgozatába.

A sorozat első kötete által nem tárgyalt – elsősorban Közép-Európában megjelenő – közgazdasági irányzatok nyilván befolyásolták a magyar gondolkodókat is, ezért a második kötet mutatja be ezeket az irányzatokat, illetve közöl szemelvényeket *List*, *Roscher* és *Sonnenfels* műveiből.

A kötet szerzőit dicséri a közgazdász akadémikusokat bemutató nagyon munkaigényes, hiánypótló rész is.

A kötetet ajánlom mindazoknak, akik a történelmi, politikai folyamatok mélyebb megértésére törekszenek, szeretnék áttekinteni azok gazdasági mozgatórugóit, ajánlom tovább azoknak, akik a korunkban újjal felmerülő, a gazdaságpolitikusok részéről gyakran leegyszerűsített magyarázatokkal „megválaszolt” kérdéseket igényesebben, újabb dimenziókat is figyelembe véve kívánják végiggondolni. Ajánlom még azoknak a közgazdászoknak, akik a mai, autentikus műveken alapuló közgazdasági műveltségük alapjait terjeszthetik ki, mélyíthetik el, állíthatják szélesebb összefüggések rendszerébe.

Oroszi Sándor